

Ujfalussy József

Mozarttól Bartókig - Bónis Ferenc tanulmánykötetete

Huszonhét tanulmányt tartalmaz Bónis Ferenc gyűjteményes kötete, amely eddigi életművének minden tekintetében jelentős, korábbi közlésekből részben már megismert kutatási eredményeit egyezteteti és rendezzi. Az egyes írások a kutatás, a feldolgozás, a kifejtés és a közlés módszere, stílusa és műfaja szerint gazdag változatosságot mutatnak. Az interpretált szövegközlés, az elemző dallamtörténeti összehasonlítás, a műelemzés a keletkezés-történetétől a fogadtatás nyomán követéséig, a biográfiai epizód, a személyes találkozásból és beszélgetésből lejegyzett kompozíciók és előadóművészi tanulságok különböző változatai, a zenetörténetnek a nemzeti közösségtől a magánszféra mélységéig húzódó rétegei sorakoznak fel a kötetben, illeszkedve a magyar és az egyetemes zenetörténet önmagában is igen mozgalmas korszakához.

Egyes írások korábbi, eredeti megjelenésének adatait – eltérően Kodály Zoltán vagy Szabolcsi Bence írásai általa szerkesztett és közreadott gyűjteményének, vagy akár a maga korábbi tanulmányköteteteinek gyakorlatától – ezúttal nem közli. Kivételt csak Bartók Liebeslieder ciklusával és a – szóhasználata szerint – II. Hegedűverseny korrektúrájának tanulságairól szóló munkákkal tesz.

További publikációkra esetenként jegyzetben olvasunk utalást. Egyébként, mint a cím nélküli előljáróban olvassuk, a kötetben megjelent „valamennyi írás az évszázad utolsó esztendejében nyerte el itt közölt formáját. Netáni korábbi közléseiket a szerző vázlatnak vagy előtanulmánynak tekinti”. Ezzel kötetét új, egységes alkotásként mutatja be.

A tanulmányok kötetébe szerkesztett rendje valóban alkalmas a Mozarttól Bartókig, vagy ha úgy tetszik, A varázsfuvolától A csodálatos mandarinig húzódó magyar zenetörténeti folyamat összefüggő szemléltetésére. Nagy léptékű időrendi tagolódását maga a történelem jelöli ki. Ehhez mérten követik egymást az egyes tanulmányokban, mint folyamatos gondolatmenet fejezeteiben korok, szerzők és művek szinte nemzedéki láncban, Csermáktól Erkelen és Mosonyin át Bartókig, Kodályig, Weinerig, Dohnányiig, Szabolcsiig, a másik ágon Mozarttól Beethovenen át Wagnerig, Brahmsig, Mahlerig, Abertig. A kötet ilyen szerkezete egyben kirajzolja a kutatói koncepció modelljét, úgy, ahogy az az egyes tanulmányok születésében talán még munkahipotézisként vehetett részt. Előljáró írásaiban Bónis Ferenc könyvének két, mint írja,

„vezérmotívumát” jelöli meg. Az egyik „a magyar zene sajátos kétgyökerűségé”-nek, annak számontartása, hogy „a magyar zene akkor nyerheti vissza elvesztett egyensúlyát, ha a keleti eredetiség és a nyugati műveltség kettős tartóoszlopára épül”. Ennek a műzenei kultúránkat meghatározó gondolatnak a nyomán haladva vizsgálja részletező gonddal a zenei kölcsönhatásokat és jelentőségüket a tárgyalt zenetörténeti korszak „keleti” és „nyugati” ágának érintkezésében, egyben jelenlétüket, hatásukat a szintézis létrejöttében.

A zenetörténeti koncepció és a tanulmány-sorozat hozzá idomuló szerkezete eléggé teherbíró és eléggé rugalmas ahhoz, hogy első tekintetre akár anekdotának

látszó epizódokat is a tulajdonképpeni zenetörténeti folyamatot kívülről meghatározó és szükségszerűen kísérő adottságokként, meggyőzően fűzzön fel a gondolatmenetre. Így tájékoztat Erkel Vaskorona-rendjének viszontagságairól a két nyelvű K. u. K. bürokrácia és a fővárosi ügyintézés útvesztőiben, vagy Mosonyi Mihály és Rosty Pál félig sikerült müncheni utazásáról, Wagner Trisztjánjának a kitűzött napon megghiúsult bemutatójára.

A témakör tágas értelmezés módot ad,

alkalmat kínál arra, hogy a kortörténeti áttekintésbe bevonja a szerző zenetörténet-írásunk, személy szerint Szabolcsi Bence munkásságának, történeti szemléletének és módszerének alakulását. A zene története, az Európai virradat, valamint Kodályról és Bartókról írott műveinek vizsgálatával, szélesen kezelt keletkezés- és fejlődéstörténetének bemutatásával követi nyomon Szabolcsi Bence kutatói, zenetörténeti életútját. Mégis, mindezt és éppen a Szabolcsi Bence pályáját

illető fejezetek elemző módját számba véve marad – legalább is számomra – kérdéses, hogy illeszkedik-e a kötet egészének rendjéhez, elfér-e benne közlésének módja, műfaja, terjedelme szerint Szabolcsi Bence 1921 és 1923 között Kodály Zoltánnak írott 27 berlini-lipcsei levele, levelezőlapja, zenetudományunk történetének ez az önálló jelentőségű, fontos dokumentuma, benne annyi becses utalással a német zeneelméleti iskola Riemann utáni gondjaira, még inkább a kelet-nyugati viszonyosság természetére és az egykorú magyar tudományos gondolkodás helyzetének belátására, értékelésére.

Bónis Ferenc tanulmánykötetének másik „vezérmotívuma” a történelmi tudat hangsúlyozása a magyar zenének Mozarttól Bartókig tartó fejlődésében”. A magam részéről szívesen emelem ki ennek az utóbbi vezető gondolatnak, kifejtésének és bemutatásának fontosságát. Azt ugyanis már jól tudjuk, hogy a magyarság „állandó élet-halálharca, önazonosságának szüntelen kutatása magyarázza századokon át tartó rendkívüli érdeklődését önnön történelme iránt”. Az idézet folytatása azonban már újabbat is elmond a zene szerepéről az önazonosításban, az önazonulásban, éppen a kötet történelmi időkorében. „A műzenei formák hivatott művelői és a műzene világában csak kevésbé tájékozott nagyközönség épp a történelmi témák és a történelmi jelképek jegyében találtak egymásra; a közönség nem csekély része ezek kedvéért kezdte látogatni az operaelőadásokat és hangversenyeket, ezek segítségével vált

zenebaráttá”. Könyve bevezetőjének idézett mondatában Bónis Ferenc a zenei művelődés jelentőségére figyelmeztet a nemzetté, mégpedig a polgári nemzetté válásban. Még messzebbre vezet ez az utalás, ha arra gondolunk, hogy emlékezésünk 1848-1849-re, a nemzeti függetlenségünkért vívott küzdelem dicsőségére és tragikus leveretésére, éppen hagyományuk érzékletes kézzelfoghatósága, egzisztenciális közvetlensége folytán hajlamos el-elfeledni annak emlékét, hogy nemzeti függetlenségünk kivívására éppen a polgári társadalom, nemzet és állam megvalósítása érdekében volt szükség. Hogy a létünkért vívott fegyveres harc hátterében milyen kemény és ádáz politikai küzdelem folyt történelmi fennmaradásunkért még sokáig, a kiegyezésig és utána is, arról a korszak íróinak, költőinek művei bőségben szólnak, Arany János Az elveszett alkotmányától Mikszáth Új Zrínyiáráig, és még tovább.

Bónis Ferenc könyve, a Mozarttól Bartókig kötet jelentőségét éppen abban látom, hogy polgárosodásunk zenei motívumainak, indítékainak az eddiginél átgondoltabb, következetesebb és gazdagabb példatárára hívja fel a figyelmet, Beethoven bizonyos hősi vagy Brahms himnikus hangvételeinek magyar zenei változatáig. Talán éppen, mert a kötetben a kor nemzeti sorskérdéseit reprezentáló zenei karakterek, jelképek gyűjteménye és rendje, általuk zenei művelődésünk történelmi jelentősége és rangja így kiteljesedik. Valójában szinte minden

művészetben, az egész közgondolkodásban nemzeti önarcképünk, divatos szóval „imázsunk” lázas megtervezésének és megmintázásának páratlan példája jelenik meg abban a módban, ahogy költőink, festőink, szobrászaink és zeneszerzőink mint sajátjukat és sajátunkat veszik birtokba a magunkénak felfedezett országot, sőt hazát. Ennek egészében jut jelentőségéhez Bónis Ferenc zenetörténeti korképe és példatára. Reformkori nagy költőink tájköltészete pedig majd Kodály Zoltán műveiben tér vissza, él tovább.

Mindebben annak a történelmi-önismereti képvilágnak a lelkes megalkotása tárul elénk, amelyet Kodály Zoltán elsőéves bölcsészhallgatóként nemzeti „képtökének” nevezett. A Magyar Tudományos Akadémia Gyűjteményében a múlt évben rendezett kiállítás, a Magyarországi kottacímlapok a XIX. század második felében áttekintése is segített ráébrednem ennek a nagyon változatos és végső soron mégis oly egységes egynemű nemzeti képvilágnak a kiterjedésére, következetességére és mélységére, amikor egy-egy kottacímlap grafikán szinte Petőfi A helység kalapácsa korcsmai bandájának, „A kancsal hegedűs, A félszemű cimbalmos és A bőgő sánta húzója”-nak képét és alakját vélhettük felismerni.

Bónis Ferenc könyve nemzeti művelődésünk, polgári nemzetté válásunk zenei útjának, a zenetörténeti út jelentőségének bemutatásával olyan ablakot nyit meg, amely megérdemli,

hogyan azt az egész művelődéstörténeti korszakra szélesre tárva, rajta kitekintve mérjük fel újra és teljesebben a zenetörténeti korkép jelentőségét a maga helyén. Ugyanúgy, ha Mosonyi Mihály Schumann példájára komponált gyermekdarabjait mutatja be, miközben Klara Schumann pesti látogatásáról tudósít, bizonyára számontartja, mint akármelyikünk, hogy Klara Schumann látogatása (1856) és Mosonyi zongoradarabjainak keletkezése (1859) idején a Brunsvik Teréz kezdeményezéséből, javarészt Pestalozzi hatására, a gyermek- és a nőnevelés fejlesztése érdekében honleányok, úri hölgyek, ismert közéleti személyiségek támogatásával működő társadalmi mozgalom akkor már igen szép eredményekre hivatkozhatott. Mosonyi Magyar gyermekvilágának születését megelőzően már több mint húsz éve ismert volt Bezerédj Amália műve, a Flóri könyve, minden idők egyik legnépszerűbb magyar gyermekkönyve. Tehát Schumann példája, a zenei inspiráció mögött a zenei gyermek-kép megszületésének Magyarországon már komoly társadalmi-intézményi háttere is volt.

Bónis Ferenc tanulmánykötete kiterjedt és megalapozott ismeretanyaga átgondolt érvrendszerként szolgálja a magyar zenetörténet mintegy 150 éves, meghatározó korszakának sokoldalú, elemző, összehasonlító bemutatását.

(Bónis Ferenc: Mozarttól Bartókig. Írások a magyar zenéről, Püski Kiadó, 2000)

